

De Natuurkundige Commissie voor Nederlands-Indië, 1820-1850

Door Dick Rozing

Na de Franse tijd stond Nederland er economisch, cultureel en wetenschappelijk niet florissant voor. De teruggave van de Nederlandse bezittingen in de Indische Archipel in 1814 door de Britten vormde voor Koning Willem I en zijn algemeen secretaris van staat A.R. Franck echter een nieuw vertrekpunt. Hoewel de kennis van de koloniën veel te wensen overliet waren beide heren overtuigd van de ongekende mogelijkheden van wetenschappelijk onderzoek in de Archipel, voor Nederland.

Het was botanicus Caspar Georg Carl Reinwardt (1773-1854) die het voortouw zou nemen. Reinwardt werd gevraagd om lid te worden van de koninklijke commissie voor de koloniën als directeur van landbouwkundige aangelegenheden, wetenschappen en kunsten. Op 16 april 1816 arriveerde de commissie in Batavia. Reinwardt ontwikkelde het plan om in Buitenzorg (het huidige Bogor) op Java een botanische tuin te stichten

om verschillende plantensoorten te kweken en onderzoek te doen. Dit plan keurde de Nederlandse regering goed op 18 mei 1817, wat wordt gezien als de stichtingsdatum van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg, waarvan Reinwardt de eerste directeur werd. Een grote teleurstelling voor Reinwardt was het door schipbreuk tot driemaal toe verloren gaan van met veel inspanningen aangelegde en naar Nederland verscheepte collecties preparaten, gesteenten, gewassen, koralen, zaden en insecten.

De wetenschappelijke exploratie vereiste meer mankracht. Daartoe richtte de koning op 2 mei 1820 de Natuurkundige Commissie voor Nederlands-Indië op. Op voorspraak van de directeur van het op 9 augustus 1820 te Leiden opgerichte Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Coenraad Jacob Temminck (1778-1858), kregen twee jonge onderzoekers, Johan Coenraad van Hasselt en Heinrich Kuhl, de opdracht om vier tot zes

jaar lang 'de Nederlandsche bezittingen in Oost-Indië te bereizen, met het bepaalde doel om wetenschappelijke kennis van voortbrengselen der natuur, in die landen uit te breiden'. Van Hasselt en Kuhl waren beiden arts en bioloog, en werden bijgestaan door preparateur Gerrit van Raalten en tekenaar Gerrit Laurens Keultjes. Zij waren de eerste leden van de Natuurkundige Commissie voor Nederlands-Indië.

De commissie, die altijd vier leden telde, heeft in verschillende samenstellingen uiteindelijk dertig jaar bestaan, voordat zij op 17 april 1850 officieel ontbonden werd. De commissieleden werden voor een periode van vier jaar uitgezonden en dienden zich in te spannen om zoveel mogelijk nieuwe planten, dieren en mineralen te verzamelen en te verscheppen naar de Leidse rijksmusea: het Rijks Herbarium en het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie (het huidige Naturalis). Uiteindelijk zijn achttien commissieleden uitgezonden naar Nederlands-Indië, waar verschillende van hen overleden.

De resultaten van de expeditie van de Natuurkundige Commissie in Nederlands-Indië werden onder meer gepubliceerd in het driedelige werk *Verhandelingen over de natuurlijke geschiedenis der Nederlandsche Overzeesche bezittingen* (Leiden 1839-1844). De drie delen behandelen onderwerpen als zoölogie, botanie en land- en volkenkunde en bevatten tal van verslagen in woord en beeld van observaties van inheemse planten en dieren, antropologisch onderzoek en geologische bevindingen. De redactieraad voor de *Verhandelingen* bestond uit Coenraad Jacob Temminck (van 1820 tot 1858 directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie), Caspar Georg Carl Reinwardt en Carl Ludwig Blume (1796-1862). Blume was een Duits-Nederlandse botanicus en onderzoeker op de Soenda-eilanden, en was van 1823 tot 1826 directeur van 's Lands

128

Gezicht op het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie aan het Rapenburg 28, hoek Houtstraat, in mei 1882. Tegenwoordig huisvest het pand het Museum voor Oudheden, dat eerder aan de Breestraat was gevestigd.

VERVAARDIGER: JAN GOEDLIEE. BRON: ERGOED LEIDEN EN OMSTREKEN.

Portret van Caspar George Carl Reinwardt (Lüttringhausen 1773 - Leiden 1854), een Nederlandse botanicus van Pruisische afkomst.

VERVAARDIGER: ONBEKEND. BRON: ERGOED LEIDEN EN OMSTREKEN.

129

Plantentuin te Buitenzorg. De omvangrijke verzameling die de Natuurkundige Commissie voor Nederlands-Indië bijeenbracht, biedt een unieke kijk op de flora, fauna en bewoners van de Archipel in de eerste helft van de negentiende eeuw, en geeft bovendien een veelzijdig beeld van de toenmalige wetenschapsbeoefening.